

Το νομοσχέδιο για τα ΑΕΙ

Του Μιχαηλ Σταθοπουλου*

Μια πρώτη διαπίστωση: οι πανεπιστημιακές αρχές δεν μπόρεσαν να εξασφαλίσουν ομαλή λειτουργία των πανεπιστημίων.

Το νομοσχέδιο για τα ΑΕΙ εισάγει μια ριζική μεταρρύθμιση, που μάλιστα η κυβέρνηση θέλει να ψηφισθεί από τη Βουλή μέσα στον Αύγουστο. Η επείγουσα αυτή διαδικασία είναι ασφαλώς σύμφωνη με το Σύνταγμα. Δεν είναι «συνταγματικό πραξικόπημα», όπως τη χαρακτήρισε η Σύγκλητος του Πανεπιστημίου Αθηνών (σοβαρότερο, βέβαια, το ατόπημα της Συγκλήτου -που μάλλον οφείλεται σε κακή στιγμή- ότι, αν ψηφισθεί ο νόμος, δεν θα τον εφαρμόσει). Λόγος για τη βιαστική ψήφιση όμως δεν υπάρχει, αφού έτσι κι αλλιώς μια εκ βάθρων μεταρρύθμιση δεν μπορεί να είναι άμεσης εφαρμογής. Θα ήταν ευθύτερο να αντιμετωπίσει η κυβέρνηση «εν πληθούση αγορά» τις όποιες αντιδράσεις, παρά να υπεκφεύγει με προσφυγή στην «ερημιά» των αυγουστιάτικων διακοπών.

Κεντρικό ζήτημα της μεταρρύθμισης είναι ο νέος τρόπος εκλογής των πανεπιστημιακών αρχών. Μπορεί εύκολα να υποθέσει κανείς ότι πίσω από τη ρύθμιση αυτή βρίσκεται η διαπίστωση, ότι οι πανεπιστημιακές αρχές απέτυχαν ως τώρα να εξασφαλίσουν αδιατάρακτα ομαλή λειτουργία των πανεπιστημίων, ότι δεν κατάφεραν να αντισταθούν αποτελεσματικά σε παράνομες ή αθέμιτες συμπεριφορές, προερχόμενες από διάφορους πανεπιστημιακούς (ιδίως φοιτητικούς) ή εξωπανεπιστημιακούς χώρους.

Η διαπίστωση αυτή είναι, δυστυχώς για τα πανεπιστήμια, σωστή (πλην εξαιρέσεων). Αυτό όμως δεν δικαιολογεί τη διαδεδομένη απαξίωση συλλήβδην του σημερινού πανεπιστημίου, με μειωτικές εκφράσεις που ενέχουν γενικευμένη απόρριψη. Στο σημερινό πανεπιστήμιο υπάρχουν πολλοί χώροι, όπου παράγεται έργο καλής ή και υψηλής ποιότητας από διδάσκοντες και διδασκόμενους. Αλλωστε, η παραπάνω αποτυχία βαρύνει εν μέρει και την πολιτεία (που δεν άσκησε τη δέουσα εποπτεία μπροστά σ' αυτά τα φαινόμενα, όπως έχει συνταγματικό καθήκον), αλλά βαρύνει και ευρύτερους, πολιτικούς και άλλους, χώρους της κοινωνίας που επικροτούσαν ή και απαιτούσαν τη στάση ανοχής των πανεπιστημιακών οργάνων.

2. Δεύτερη διαπίστωση: υπεύθυνοι λιγότερο οι θεσμοί και περισσότερο τα πρόσωπα που τους στελεχώνουν.

Η πολιτεία φαίνεται να πιστεύει ότι με την αλλαγή των νόμων θα λυθούν τα προβλήματα. Και όμως, η βασική αιτία τους βρίσκεται στους εφαρμοστές των νόμων.

Φταίνε άραγε οι νόμοι για τα φαινόμενα ανομίας; Φταίνε οι νόμοι, όταν η λειτουργία του πανεπιστημίου παραλύει από καταλήψεις, κλείσιμο πανεπιστημιακών κτιρίων ή αιθουσών, παρεμποδίσεις μαθημάτων, προπηλακισμούς καθηγητών κ.λπ. και τα αρμόδια πανεπιστημιακά όργανα παραλείπουν την εκτέλεση του καθήκοντός τους μπροστά σ' αυτά τα φαινόμενα; Το παράδειγμα της συχνής κακοποίησης του ασύλου με καταλήψεις είναι το πιο χαρακτηριστικό για το ότι είναι κυρίως οι άνθρωποι που αποτυγχάνουν και όχι οι νόμοι (που εδώ έδιναν δυνατότητες αντιμετώπισης του φαινομένου).

Η αλλαγή νοοτροπίας σ' αυτά τα θέματα θα ήταν πολύ αποτελεσματικότερη από οποιαδήποτε αλλαγή του θεσμικού πλαισίου.

3. Η νέα ρύθμιση για τη διοίκηση των ΑΕΙ.

Το νομοσχέδιο προβλέπει ως ανώτατο όργανο ένα (συνήθως) 15μελές Συμβούλιο. Αυτό θα επιλέγει και τον πρόεδρο, καθώς και τους κοσμήτορες των σχολών. Όλοι θα αντλούν την εξουσία τους από το Συμβούλιο. Η Σύγκλητος θα έχει κυρίως γνωμοδοτικές αρμοδιότητες.

Το Συμβούλιο τελικά θα μπορούν να το ελέγχουν τα πρώτα επτά μέλη του (καθηγητές), αφού αυτά, μαζί με έναν εκπρόσωπο των φοιτητών, το όγδοο μέλος, θα εκλέγουν τα άλλα επτά (τα εξωτερικά) μέλη του Συμβουλίου. Τα πρώτα επτά μέλη θα εκλέγονται από το σύνολο των καθηγητών των ΑΕΙ, όχι και από τους φοιτητές. Εδώ το νομοσχέδιο καινοτομεί, αποκλείοντας τους φοιτητές· μια λύση δικαιολογημένη στο μέτρο που το δικαίωμα του εκλέγειν των φοιτητών, ασκούμενο ως τώρα από τις φοιτητικές παρατάξεις (δηλ. τις κομματικές νεολαίες), αποτέλεσε διάλυο εισόδου κομματικών και όχι πανεπιστημιακών κριτηρίων στη διαδικασία ανάδειξης των πανεπιστημιακών αρχών.

Η τελική πηγή της εξουσίας λοιπόν θα είναι οι καθηγητές των ΑΕΙ - εκλέκτορες των επτά μελών του Συμβουλίου. Αλλά το πώς θα ασκήσουν οι καθηγητές των ΑΕΙ το δικαίωμα του εκλέγειν είναι θέμα συνείδησης ή και του όποιου επηρεασμού τους. Μοιραία, λοιπόν, και υπό το νέο σύστημα πολλά εξαρτώνται από τα πρόσωπα που θα κληθούν να εφαρμόσουν τον νόμο.

Το ότι τελικά η εξουσία συγκεντρώνεται σε πολύ λίγους (τα εσωτερικά οκτώ μέλη του Συμβουλίου), που με πλειοψηφία των 2/3 θα επιλέγουν και τα άλλα επτά μέλη και που θα καθορίζουν άμεσα ή (με τις δικές τους επιλογές) έμμεσα τις τύχες των πανεπιστημίων ανέλεγκτα επί τέσσερα χρόνια (όσο η θητεία τους) συνιστά σοβαρό μειονέκτημα. Το ίδιο ισχύει και για την παρεχόμενη εξουσία σε ένα μόνο πρόσωπο, τον κοσμήτορα, να ορίζει τα μέλη των Επιτροπών που θα ασκούν το πιο κρίσιμο πανεπιστημιακό καθήκον, θα εκλέγουν δηλαδή τους μελλοντικούς καθηγητές· υπερβολική για τα ελληνικά δεδομένα εξουσία ενός μονοπρόσωπου οργάνου. Το συγκεντρωτικό αυτό σύστημα είναι εμπνευσμένο από αμερικανικά πρότυπα, όπου όμως είναι τα πρόσωπα που αποδίδουν και όχι οι θεσμοί. Θα συμβεί το ίδιο και στην Ελλάδα;

4. Τελικά, αξίζει να δοκιμασθεί το νέο σύστημα διοίκησης, που δεν είναι αντισυνταγματικό.

Παρά τις ανωτέρω επιφυλάξεις, νομίζω τελικά ότι ίσως αξίζει να δοκιμασθεί το νέο σύστημα διοίκησης (με την εξαίρεση της υπερεξουσίας του κοσμήτορα) και ας ελπίσουμε ότι τα πρόσωπα που θα στελεχώσουν τα νέα όργανα θα αποδώσουν. Έχει και ένα μεγάλο πλεονέκτημα: ότι θα μετέχουν στο 15μελές Συμβούλιο εξωτερικά μέλη, που προβλέπεται να είναι προσωπικότητες της πνευματικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής του τόπου. Λύση δικαιολογημένη, που ανοίγει τα πανεπιστήμια στην κοινωνία, για το συμφέρον της οποίας (και όχι για το συμφέρον των πανεπιστημιακών) τα πανεπιστήμια υπάρχουν και λειτουργούν. Τα πανεπιστήμια δεν ανήκουν στους καθηγητές, δεν ανήκουν στους φοιτητές, ούτε πολύ λιγότερο σε ιδιώτες, στους οποίους δεν πρέπει να δοθεί η εξουσία ελέγχου τους. Ανήκουν στο κοινωνικό σύνολο.

Φυσικά, λόγω της συνταγματικής διάταξης για την «πλήρη αυτοδιοίκηση» των ΑΕΙ, τα εξωτερικά μέλη προβλέπεται ότι θα εκλέγονται από πανεπιστημιακούς. Οι εκλεγόμενοι δεν είναι απαραίτητο να είναι και οι ίδιοι πανεπιστημιακοί. Αρκεί να χαίρουν της εμπιστοσύνης των πανεπιστημιακών εκλογέων τους. Έτσι ικανοποιείται πράγματι η πλήρης αυτοδιοίκηση, σε αντίθεση με όσα υποστηρίζουν ορισμένοι συνταγματολόγοι, υπερτονίζοντας την έννοια της αυτοδιοίκησης και παραθεωρώντας ότι στο Σύνταγμα δεν γίνεται λόγος για άμεση άσκηση της αυτοδιοίκησης. Όπως και η δημοκρατία και η αυτοδιοίκηση μπορεί να ασκείται με (άμεσα ή έμμεσα εκλεγόμενους) εκπροσώπους των αυτοδιοικουμένων. Συνεπώς, δεν υπάρχει πρόβλημα αντισυνταγματικότητας.

5. Λοιπές ρυθμίσεις - Υπέροτρα φιλόδοξο το νομοσχέδιο.

Το νομοσχέδιο είναι σχολαστικά λεπτομερές και έχει αφόρητα πολυτελείς και περίπλοκες ρυθμίσεις, σε βάρος της σαφήνειας και της λιτότητας. Επίσης, είναι υπερβολικά φιλόδοξο. Θέλει να τα αλλάξει όλα και να γράψει εξ' υπαρχής το θεσμικό πλαίσιο. Ο,τι ίσχυε, καλό ή κακό, θεωρείται ότι «έκλεισε τον κύκλο του». Παραγνωρίζεται ακόμη ότι μια ολική θεσμική ανατροπή προκαλεί αναστάτωση στα ΑΕΙ (ανεξάρτητα από αντιδράσεις), απαιτώντας μακρόχρονο προσαρμογής και πολύ κόπο, σε βάρος του κύριου σκοπού (που είναι η έρευνα και η διδασκαλία), από τον οποίο οι πανεπιστημιακοί θα περισπώνται. Αλλωστε, η θεσμική κατεδάφιση των πάντων δείχνει έλλειψη σεβασμού σε ό,τι σωστό έχει γίνει ως τώρα.

Μια μεταρρυθμιστική προσπάθεια με πολλούς και μεγάλους στόχους θα έπρεπε να έχει μπροστά της και μεγάλο χρονικό ορίζοντα. Είναι άραγε βέβαιο ότι θα δεχθούν οι μελλοντικοί υπουργοί Παιδείας να είναι απλοί εφαρμοστές της προηγούμενης συνολικής μεταρρύθμισης και θα παραιτηθούν από τη φιλοδοξία να γίνουν και οι ίδιοι μεταρρυθμιστές (ή έστω κατά ένα μέρος); Η αστάθεια από τις πολλές μεταρρυθμίσεις είναι ό,τι χειρότερο για την ηρεμία στα πανεπιστήμια.

Γι' αυτό πιστεύω ότι το νομοσχέδιο θα έπρεπε να επικεντρώσει το ενδιαφέρον του σε ορισμένα μόνο θέματα. Όσο περισσότεροι στόχοι επιδιώκονται ταυτόχρονα, τόσο πιο δυσπρόσιτη γίνεται η επίτευξή τους. Θα κέρδιζε λοιπόν το νομοσχέδιο αν απαλλασσόταν, πρώτον, από αρκετές κακές ρυθμίσεις (ενδεικτικά: κατάργηση τομέων, άδικες μεταβατικές διατάξεις κ.λπ.) και, δεύτερον, από πολλές άλλες ρυθμίσεις, που απαιτούν και περισσότερη μελέτη και συναινετικότερες διαδικασίες, οι οποίες εξασφαλίζουν ανθεκτικότητα στον χρόνο. Κατά τα λοιπά αρκεί η κωδικοποίηση των ισχυουσών διατάξεων, μαζί με τις τωρινές αλλαγές.

** Ο κ. Μιχάλης Σταθόπουλος είναι ομότιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών.*